

ПРОБЛЕМА НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ ЦИФРОВОЇ ЕРИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Навчальний текст – стрижень педагогічної взаємодії. Навчальний текст цифрової ери стає предметом особливої уваги не лише у контексті підручникотворення чи медіаосвіти, а й гуманістичної цифрової педагогіки. У статті акцентовано на проблемі створення навчальних текстів нового типу як полікодованих текстів, де вербальні та невербальні елементи спрямовані на активізацію мозкової діяльності реципієнта. Автори не лише прагнуть звернути увагу на розвиток цифрової компетентності педагогів, а й наголошують на тому, що навчальні тексти нової природи змінюють мотивацію школярів до учіння за умов цифрової трансформації освітнього процесу, спрямовують зміст і технології навчання предмета на реалізацію особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Навчальні тексти, з якими доводиться мати справу педагогу, умовно можна розділити на дві групи: тексти, котрі він створює, і тексти, які йому доводиться використовувати у своїй діяльності. Усі ці тексти утворюють дидактичні матеріали, у т. ч. й текстотеку із предмета. Відібраний і розроблений авторами вміст статті ґрунтується на дослідженнях із навчальної текстотеки, розвідках зі створення текстів, орієнтованих на використання різних платформ семіотичних систем, напрацюваннях із дизайну (графічного, веб) і візуалізації. Подальшого дослідження потребують проблеми когнітивної взаємодії у процесі створення та реалізації педагогами інтерактивних режимів презентації навчальних текстів. Педагогічне дослідження, що розглядається, проводиться в рамках НДР кафедри філософії й освіти дорослих ЦПО ДЗВО “Університет менеджменту освіти” НАПН України “Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників за умов відкритого університету післядипломної освіти” (державний реєстраційний номер 0120 U104637 (2020–2025 рр.)).

Ключові слова: гуманістична цифрова педагогіка, освіта дорослих, медіакомпетентність, навчальні тексти, професійний розвиток педагогів.

Інформаційні та глобалізаційні процеси теперішнього століття змінюють освіту індустріальної ери. Вчити тепер так, як це здійснювалося протягом кількох століть, а саме шляхом передачі знань від вчителя до учнів – загрозливе явище для суспільного та культурного розвитку. Попри численні публікації із проблеми медіакомпетентності суб’єктів освітнього процесу, залишається актуальним питання підготовки педагогів у системі освіти дорослих (формальної, неформальної, інформальної) до розроблення навчальних текстів нового типу. На основі аналізу авторефератів і дисертаційних робіт [1], досліджень закордонних дослідників виявлено окремі аспекти розробленості цієї проблематики у педагогічній науці, зокрема у контексті: дистанційного курсу як інформаційної змістовної навчальної системи – віртуального навчального середовища Moodle як пакету програмного забезпечення для створення курсів дистанційного навчання та web-сайтів; універсального дизайну для навчання; системного опису діяльності тьютора дистанційного та змішаного навчання (В. Кухаренко; Kathleen Sercone; L. L. Witowski); гуманістичної цифрової педагогіки (В. Биков, М. Лещенко [2]). Водночас потребує теоретичного та практичного висвітлення проблема навчальних текстів цифрової ери як дослідження нових засобів трансляції та передачі навчальної інформації через ілюстровані тексти, у яких вербальна інформація комбінується з іконічним складником для забезпечення ефективного впливу на реципієнта.

Мета статті – дати уявлення про започатковані в науці підходи до проблеми креолізованого навчального тексту, адже перш, ніж створювати такі тексти, педагог має знати сутність і сформовані вимоги до текстів нового типу.

Для проведеного дослідження було використано комплекс методів, зокрема теоретичних, таких як: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення для вивчення наукової літератури для порівняння позицій учених щодо створення тексту, орієнтованого на використання різних платформ семіотичних систем; термінологічний аналіз для визначення номінації досліджуваного поняття.

На думку вітчизняної дослідниці Н. Баландіної [3], більшість авторів, котрі використовують номінацію “навчальний текст”, насамперед мають на увазі інформацію, представлену в підручниках, посібниках і довідниках, графічно оформлених і створених із навчально-виховною метою. Так, А. Бабайлова зазначає, що навчальний текст – це одиниця навчання текстової діяльності, навчальної текстової комунікації. Це текст, організований із дидактичною метою у смислосмістовому, мовному та композиційному відношенні у єдину систему, частина сукупної інформації, призначена для керованого становлення текстової діяльності, на основі якої подається система знань із певної дисципліни, прищеплюються вміння та навички людям певної групи (вікової, національної тощо) і на певному етапі навчання [4]. За С. Фоломкіною, під навчальним текстом розуміємо будь-який текст, що лежить в основі навчання, незалежно від того, чи є він оригінальним, чи складеним авторами навчальних матеріалів [5]. Щоб текст став навчальним, він має бути наділений дидактичним потенціалом для: 1) навчання рецепції; 2) розуміння й осмислення; 3) інтерпретації; 4) стимулювання продуктивного мовлення.

Варто зазначити, що науковці ще не виробили загального терміна на позначення тексту, орієнтованого на використання різних платформ семіотичних систем. Українські та закордонні дослідники найчастіше вико-

ристовують такі термінологічні номінації: креолізований текст (психолінгвісти Ю. Сорокін, Є. Тарасов), ізовербальний комплекс (ізоверб) (А. Бернадська), гетерогенний (негомогенний) текст (А. Сонін), полікодовий текст (Л. Большіянова), тексти нової природи (О. Казакова) тощо. Поява таких текстів зумовлена, на наш погляд, кількома причинами. Звісно, що серед них – розвиток онлайн-технологій, але це також відповідь і на найпотужнішу тенденцію останніх десятиріч (починаючи принаймні з 1970-х рр.), яку філософ Анатолій Єрмоленко називає герменевтично-лінгвістично-прагматично-семіотичним поворотом, коли мова та мовлення постають як “перша філософія”. Цей поворот узагальнюється концептами діалогу, спілкування, дискурсу, перетворюючись на парадигму комунікації, що “знімає онтологічну та ментальну парадигми” [6].

Найбільш поширеним є метафоричний термін “креолізований текст”, який належить Ю. Сорокіну та Є. Тарасову. Це текст, фактура якого складається із двох негомогенних частин: вербальної (мовної / мовленнєвої) та невербальної (належить до інших знакових систем, ніж природна мова) [7]. Також креолізований текст визначають як ілюстрований текст, у якому вербально виражена інформація сполучається із зображенням; вербальні та зображувальні компоненти утворюють візуальне, структурне, змістове і функціональне ціле, яке забезпечує комплексний, прагматичний вплив на адресата. Вітчизняна науково-педагогічна література містить дослідження окремих аспектів креолізованих текстів, зокрема: запроваджено використання креолізованих текстів української реклами та здійснено їх лінгвометодичну класифікацію як навчальних автентичних матеріалів (А. Гадомська [8]); розроблено дискурсивно-прагмалінгвістичну полікодову методику дослідження рекламного дискурсу друкованих ЗМІ, представленого двома мовними видами (Т. Безугла [9]); розкрито потенціал креолізованих текстів на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності (О. Ісаєва [10]); розглянуто візуально-вербальну архітектоніку англійських коміксів і досліджено функціонування екстралінгвальних засобів вираження мультимодальності (на прикладі мультимодальності англійських коміксів) (М. Івасишин [11]); вивчено особливі форми репрезентації (меми, демотиватори, колажні картини-“фотожаби”) ціннісно-сміслових сенсів постфольклору у повсякденних комунікативних практиках, заснованих на інтертекстуальному переплетенні інформаційних модулів (Ж. Денисюк [12]); визначено засоби медіаосвіти (інноваційні дидактичні інструменти організації та забезпечення освітнього процесу, технічні, програмні, мережеві, креолізовані, аудіовізуальні засоби навчання, що сприяють ефективному вирішенню професійних завдань) із формування компетентної мовної особистості школяра, його соціалізації, морального, громадянського, естетичного виховання (М. Ячменик [13]).

Сучасні вчені пропонують класифікувати креолізовані тексти на основі різних критеріїв, а саме за: 1) мірою злитості в них вербальних і невербальних компонентів (гомогенні вербальні / іконічні тексти, паралінгвістично активні тексти, тексти з частковою / повною креолізацією); 2) характером іконічного компонента (статичний / динамічний, двомірний і тривимірний); 3) характером вербального компонента (усний / письмовий; такий, що включає знаки однієї або декількох природних мов); 4) співвідношенням обсягу інформації, яка передається різними знаками, і за ролю зображення: (репетиційні, адаптивні, видільні, опозитивні, інтеграційні, образотворчо-центричні); 5) характером зв'язків, що об'єднують вербальний і образотворчий компоненти (експліцитно виражені / експліцитні невражені (імпліцитні)); 6) соціокультурною орієнтованістю (інтеркультурно орієнтовані, транскультурно орієнтовані). Таким чином, зображення різною мірою бере участь в організації тексту. Вербальні та невербальні компоненти функціонують і взаємодіють у єдиному семантичному просторі, забезпечують цілісність і зв'язність креолізованого тексту, створюють комунікативний ефект [14].

Види креолізованих текстів, які пропонують дослідники до впровадження в освітній процес, такі: комікси, як жанр, що об'єднує літературу й образотворче мистецтво, оскільки є історією в малюнках; буктрейлер – відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору; постер чи мотивація із літературної теми – художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника; буклет або брошура, які містять текстову та графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника; фотоколаж із літературної теми з метою популяризації конкретного художнього твору або творчості певного письменника; логотип – оригінальний графічний або текстовий символ, котрий представляє якийсь конкретний суб'єкт або об'єкт із теми; “дудл” – незвичайні святкові версії логотипу головної сторінки Google на честь річниць важливих подій чи ювілеїв осіб, що змінили хід історії; скрапбукінг – створення альбомів на основі фотографій і різноманітних вирізок, присвячених певному літературному твору або творчості письменника; кардмейкінг передбачає створення листівок ручної роботи з певної тематики.

Висновки. Отже, проблеми навчальних текстів цифрової ери як питання теорії висвітлено в таких положеннях: навчальні тексти за умов цифрової трансформації освітнього процесу мають бути спрямовані на мультимодальність, використовувати елементи різних семіотичних систем, оптимально доносити навчальну інформацію через взаємодію вербальних і візуальних компонентів; усвідомлення педагогом варіативності когнітивного тлумачення термінологічної номінації для позначення навчальних текстів за умов цифрової освіти, що характеризується пізнавально-активним полем, є важливим мотиваційним чинником професійного розвитку; пізнання педагогом критеріїв класифікації та видів таких навчальних текстів матиме позитивний потенціал для професійного розвитку, якщо вчитель розширюватиме канали передачі, сприймання та відтворення навчальної інформації на основі застосування онлайн-інструментів, що забезпечуватиме творчу діяльність в інтегрованому (реальному і віртуальному) навчальному середовищі. Головною практич-

ною проблемою означеного дослідження є майстерне опанування педагогами онлайн-інструментами для створення креолізованих навчальних текстів. Для удосконалення педагогами умінь і навичок практичної роботи над креолізованими текстами запропоновано авторську розробку [15].

Використана література:

1. Автореферати та дисертаційні роботи, захищені у спеціалізованій вченій раді Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України зі спеціальності 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті. URL: <https://u.to/7Y4NGw>.
2. Биков В., Лещенко М. Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 4. С. 115–130. URL: <https://u.to/iDkNGw>.
3. Баландіна Н. Ф. Навчальний текст і навчальний дискурс : ключі до розуміння. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія*. 2017. Т. 20. № 2. С. 92–97.
4. Бабайлова А. Э. Текст как продукт, средство и объект коммуникации при обучении неродному языку. Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. 130 с.
5. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе : учебно-методическое пособие. Москва : Высш. шк., 1987. 207 с.
6. Єрмоленко А. Дискурс в архітектоніці мовної прагматики. *Філософська думка*. 2016. № 4. С. 69–86.
7. Сорокин Ю., Тарасов Е. Креолізованые тексты и их коммуникативная функция. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва : Наука, 1990. С. 180–181.
8. Гадомська А. А. Методика мовленнєво-культурної адаптації іноземних студентів засобами креолізованих рекламних текстів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 “Теорія та методика навчання (українська мова)”. Одеса, 2017. 257 с.
9. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови”. Харків, 2017. 304 с.
10. Ісаєва О. О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: https://u.to/QQW_Gg.
11. Івасишин М. Р. Мультиmodalність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови”. Івано-Франківськ, 2019. 404 с.
12. Денисюк Ж. З. Постфольклор комунікативних інтернет-практик у функціонуванні аксіосфери суспільства : дис. ... докт. культурології : 26.00.01 “Теорія та історія культури”. Київ, 2018. 454 с.
13. Ячменник М. М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Суми, 2019. 23 с.
14. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 43. С. 163–169.
15. Скрипник М. І., Кравчинська Т. С., Волинець Н. П. *Навчальні тексти нової природи: творимо, радимо, тренуємо*: методичні рекомендації. Київ : ЦІПО, 2021. 61 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723446/>.

References:

1. Avtoreferaty ta dysertatsiyni roboty zakhyshchени u spetsializovaniy vcheniy razi Instytutu informatsiynykh tekhnolohiy i zasobiv navchannya NAPN Ukrayiny zi spetsial'nosti 13.00.10 – informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi v osviti [Abstracts and dissertations are defended in a specialized scientific case of the Institute of Information Technologies and Teaching Aids of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine in the specialty 13.00.10 – information and communication technologies in education]. URL: <https://u.to/7Y4NGw> (data zvernennia 17.02.2021).
2. Bykov V., Leshchenko M. (2016) Tsyfrova humanistychna pedahohika vidkrytoyi osvity [Digital humanistic pedagogy of open education]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy*. № 4. S. 115–130. URL: <https://u.to/iDkNGw> (data zvernennia 17.02.2021).
3. Balandina N. F. (2017) Navchal'nyy tekst i navchal'nyy dyskurs : klyuchi do rozuminnya [Educational text and educational discourse: keys to understanding]. *Visnyk Kyyv's'koho natsional'noho lnhvistychnoho universytetu. Seriya : Filolohiya*. T. 20. № 2. S. 92–97. [in Ukrainian].
4. Babaylova A. E. (1987) Tekst kak produkt, sredstvo i obyekt kommunikatsii pri obuchenii nerodnomu yazyku. [Text as a product, means and object of communication in teaching a non-native language]. Saratov. Izd-vo Saratovskogo un-ta. 130 s. [in Russian].
5. Folomkina S. K. (1987) Obucheniye chteniyu na inostrannom yazyke v neyazykovom vuze : ucheb.-metod. posobiye [Teaching to read in a foreign language in a non-linguistic university: study guide. manual for universities]. Moskva: Higher. shk. 207 s. [in Russian].
6. Yermolenko A. (2016) Dyskurs v arkhitektonitsi movnoyi prahmatyky [Discourse in the architecture of language pragmatics]. *Filosofov's'ka dumka*. № 4. S. 69–86. [in Ukrainian].
7. Sorokin Y. U., Tarasov Ye. (1990) Kreolizovannyye teksty i ikh kommunikativnaya funktsiya [Creolized texts and their communicative function]. *Optimizatsiya rechovogo vozdeystviya*. Moskva. Nauka. S. 180–181. [in Russian].
8. Hadoms'ka A. A. (2017) Metodyka movlennyevo-kul'turnoyi adaptatsiyi inozemnykh studentiv zasobamy kreolizovanykh reklamnykh tekstiv [Methods of speech and cultural adaptation of foreign students by means of creolized advertising texts]. 13.00.02 – teoriya ta metodyka navchannya (ukrayins'ka mova). *Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk*. Odesa. 257 s. [in Ukrainian].
9. Bezuhla T. A. (2017) Anhlo- i nimets'komovnyy reklamnyy dyskurs: polikodovyy lnhvoprahmatychnyy pidkhid [English and German-language advertising discourse: a polycode linguistic-pragmatic approach]. *Spetsial'nist' 10.02.04 – hermans'ki movy*. *Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata filolohichnykh nauk*. Kharkiv. 304 s. [in Ukrainian].
10. Isayeva O. O. Kreolizovanyy tekst na urokakh svitovoyi literatury yak faktor aktyvizatsiyi chytats'koyi diyal'nosti [Creolized text in the lessons of world literature as a factor of activation of reading activity]. URL: https://u.to/QQW_Gg (data zvernennia 17.02.2021).
11. Ivasyshyn M. R. (2019) Mul'tymodal'nist' anhlomovnoho komiksu: lnhval'nyy i ekstralnhval'nyy vymiry [Multimodality of English comics: lingual and extralingual dimensions]. 10.02.04 – hermans'ki movy. *Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata filolohichnykh nauk*. Ivano-Frankivs'k. 404 s. [in Ukrainian].

12. Denysyuk Zh. Z. (2018) Postfol'klor komunikatyvnykh internet-praktyk u funktsionuvanni aksiosfery suspil'stva [Postfolklore of communicative Internet practices in the functioning of the axiosphere of society]. 26.00.01 – teoriya ta istoriya kul'tury. Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya doktora kul'turolohiyi. Kyiv. 454 s. [in Ukrainian].
13. Yachmenyk M. M. (2019) Pidhotovka maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury do vykorystannya zasobiv media-osvity u profesiyniy diyal'nosti [Preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for the use of media education in professional activities]. 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk. Sumy. 23 s. [in Ukrainian].
14. Zavads'ka O. V. (2016) Fenomen kreolizovanoho tekstu: aktual'na problema suchasnykh linhvistychnykh doslidzhen' [The phenomenon of creolized text: a topical problem of modern linguistic research]. Linhvistychni doslidzhennya. Vyp. 43. S. 163–169. [in Ukrainian].
15. Skrypnyk M. I., Kravchyns'ka T. S., Volynets' N. P. (2021) Navchal'ni teksty novoyi pryrody: tvorymo, radymo, trenuyemo : metodychni rekomendatsiyi [Educational texts of the new nature: we create, advise, train : methodical recommendations]. Kyiv, TSIPO. 61 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723446/> (data zvernennia 17.02.2021).

Skrypnyk M. I., Kravchynska T. S., Volynets N. P. The problem of educational texts of the digital age: questions of theory and practice

The educational text is the core of pedagogical interaction. The educational text of the Digital Age is becoming the subject of special attention not only in the context of textbook creation or media education, but also humanistic digital pedagogy. The article focuses on the problem of creating educational texts of a new type as polycoded texts, where verbal and nonverbal elements are aimed at activating the brain activity of the recipient. The authors seek not only to pay attention to the development of digital competence of teachers, but also emphasize that educational texts of a new nature change the motivation of students to learn in the digital transformation of the educational process, direct the content and technology of teaching subject-oriented and competency-based approaches. The educational texts that the teacher has to deal with can be divided into two groups: the texts that he creates and the texts that he has to use in his work. All these texts form didactic materials, including a textlibrary on the subject. The content of the article, selected and developed by the authors, is based on research on educational textlibraries, research on the creation of texts focused on the use of various platforms of semiotic systems, developments in design (graphic, web) and visualization. Problems of cognitive interaction in the process of creation and realization by teachers of interactive modes of presentation of educational texts need further research. The pedagogical research under consideration is carried out within the Scientific research work oh the department of philosophy and adult education of Education of the CIPE SIHE "University of Educational Management" of NAES of Ukraine "Transformation of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers in the conditions of open university of postgraduate education" (state registration number 0120 U104637 (2020– 2025)).

Key words: *humanistic digital pedagogy, adult education, media competence, educational texts, professional development of teachers.*